

NOWOCZESNE PODEJŚCIE DO PROBLEMÓW ZWIĄZANYCH Z POCHODZENIEM UNIwersYTETU JAKO ZJAWISKA SPOŁECZNEGO I KULTUROWEGO

Martirosian Lesia

dr., doc. Katedry Pedagogiki Społecznej a Pedagogiki Szkoły Wyższej
Wschodnioeuropejskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki
lesja.lutsk57@gmail.com

Streszczenie. Przedstawiono retrospektywną aktualną analizę cech społeczno-kulturowych uniwersytetów w średniowiecznych. Aspekt społeczny objawia się poprzez analizę porównawczą organizacyjnych i strukturalnych cech instytucji społeczno-ekonomicznych, takich jak średniowiecznych cechów i gildii w strukturze organizacyjnej uczelni; Kulturowe - poprzez analizę wpływu struktury uniwersytetu korporacyjnego na kształtowanie określonego subkulturowej przestrzeni charakterystycznej dla niego instytucji społecznej. Współdziałanie uczelni z instytucjami rządowymi rozpatrywanych w kontekście instytucjonalizacji jego statusu i roli struktur, zasad, przepisów i procedur w celu dostosowania ich, zdolny do zapewnienia uznania jej znaczenia społecznego.

Słowa kluczowe: społeczno-kulturowe podejście socioculturalnego modelu uniwersytetu, konstytucjonalizacja uniwersytetu, instytucjonalizacja średniowiecznego uniwersytetu.

MODERN APPROACH TO PROBLEMS OF ORIGIN UNIVERSITY AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON

Abstract. The paper presents the current retrospective analysis of socio-cultural characteristics of medieval universities. The social aspect is revealed by comparative analysis of organizational and structural features of the socio-economic institutions like the medieval guilds and guild organizational structure of the university; Cultural - by analyzing the impact of the corporate university structure on the formation of a specific sub-cultural space characteristic of him as a social institution. The interaction of university with government institutions considered in the context of institutionalization of its status and role structures, rules, regulations and procedures to bring them in, capable of ensuring recognition of its social significance.

Key words: sociocultural approach sociocultural model university, the university constitution, institutionalization of the medieval university.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ

Анотація. Стаття представляє ретроспективний аналіз соціокультурних характеристик середньовічних університетів. Соціальний аспект розкривається шляхом порівняльного аналізу організаційної структурної і функцій таких соціально-економічних інститутів середньовіччя як цехи і гільдії з організаційною структурою університету; культурний – шляхом аналізу впливу корпоративної структури університету на формування специфічного культурного суб-простору притаманного йому як соціальному інституту. Взаємодія університету з інститутами влади розглядається в контексті інституціоналізації його статусно-рольової структури, норм, правил і процедур, спрямованих на приведення їх в систему, здатну забезпечити визнання її соціальної значимості.

Ключові слова: соціокультурний підхід, соціокультурна модель університету, конститування університету, інституціоналізація середньовічного університету.

Початок ХХІ століття у сфері освіти, в більшості країн світу, ознаменувався активним розгортанням реформ. Вхідження України у загальноосвітній європейський простір обумовлює актуалізацію цього процесу і для вітчизняної системи освіти. Особливої уваги вимагає проблема реформування університетів, які є не лише надважливою складовою вищої освіти, а й невід'ємною частиною процесу розбудови української держави.

Вплив університетів на процеси національного державного будівництва засвідчений історією і сьогодні є загальноновизнаним. Проте, зміна історичних епох, що супроводжується глобальними соціокультурними трансформаціями суспільного життя породжує суперечності між ідеєю класичного університету і тими завданнями, вирішення яких очікується від університетів. Постає необхідність переосмислення самої ідеї університету, як традиційного інституту вищої освіти та побудови його концептуальної моделі як сучасного соціокультурного феномену.

Визнання соціокультурного характеру університету дає підстави досліджувати його у двох аспектах: соціальному і культурному. Соціальний аспект розкривається у комплексі характеристик і функцій університету як соціального інституту. Культурний – представляє його як суб'єкт активної культуротворчої діяльності, у результаті якої формується специфічний культурний суб-простір, притаманний лише університету як соціальному інституту. Поєднання двох аспектів дозволяє сформувати цілісне уявлення про університет як соціокультурний феномен.

Формування соціокультурної моделі університету можливе лише за умови здійснення системних досліджень еволюції європейської системи університетської освіти. Очевидним є факт, що реформування університетської освіти повинно ґрунтуватися на сучасних досягненнях фундаментальних і прикладних досліджень. Проте, практика її реформування засвідчила недостатність історичного аналітико-теоретичного матеріалу при проектуванні її ключових моментів. Виникає суперечність, суть якої полягає у тому, що увага науковців до європейської університетської освіти завжди була досить значною. Про це свідчить ряд досліджень з даної проблематики як вітчизняних (В. Андрущенко, Д. Вишневецького, О. Галілейської Н. Дем'яненко, Г. Єфименко В. Журавського, В. Красникова, В. Кременя, М. Максимовича, О. Матвієнко, О. Поддубей, А. Ржевської, М. Самардак та ін.), так і зарубіжних (Ф. Альтбаха, П. Скотта, А. Джеуна, Р. Флоуда, Д. Харгривз, Дж. Чаб, А. Келлі, К. Лайсвуд, Д. Лоутон, Т. Моу, С. Парсонс, Г. Перкіна, С. Райхарта та ін.). Проте, сучасних наукових робіт, які б систематизували та узагальнювали історію університетської середньовічної освіти, немає. Дослідники розкривають різноманітні аспекти розвитку університетської освіти в європейських країнах: змістове наповнення вищої освіти, етапи її розвитку, проблеми модернізації класичного університету тощо. В історичних дослідженнях науковці, здебільшого, концентруються на вивченні історії окремих університетів та особливостях їх діяльності у Новий час, коли відбувалось становлення класичного університету та власне самої університетської системи освіти.

Позитивне значення для удосконалення як теорії, так і практики сучасних реформ у сфері університетської освіти буде мати вивчення соціокультурної історії розвитку університету в епоху класичного Середньовіччя. Адже саме у цей

історичний період відбулось виникнення та становлення університетів як нових соціокультурних інститутів суспільного життя, оформились традиції їх автономії, самоуправління, корпоративних відношень, прав та свобод тощо. Середньовічні університети як нові соціокультурні інститути мали тісний зв'язок з владними та економічними інститутами, завдяки чому міцно інтегрувалися у структуру міського життя перетворившись на ефективні локомотиви суспільного розвитку. Разом з тим, цей аспект виникнення університетів залишається поза увагою науковців. Тому навіть короткий аналіз інституційної взаємодії середньовічного університету з іншими соціальними інститутами цього історичного періоду є актуальним для об'єктивного розуміння соціокультурної сутності феномену університету та історичних процесів його еволюції.

Мета статті – дослідження соціокультурних характеристик університету, що сформувались у процесі його інституціоналізації в епоху класичного Середньовіччя.

Більшість науковців (*Geuna A. 1996. 56p.; Perkin Harold 1991. p. 169-204; Ле Гофф Жак 2003. 160 с.; Самардак М.М. 2003. с.3-7.; Ржевська А.В. 2011. с.335*) вивчаючи історію розвитку університетської освіти характеризують епоху Середньовіччя лише як історичний період її виникнення. Проте, у характеристиках не береться до уваги вплив соціокультурних процесів, що відбувались у західноєвропейському суспільстві цього періоду, на формування університету як самоорганізуючої системи з притаманними їй специфічними ознаками, що збереглися (більшою або меншою мірою) у багатовіковому процесі її еволюції.

Необхідно зауважити, що Середньовіччя - це тривалий період в історії людської цивілізації. В Європі він продовжувався протягом 12 століть, з середини V по XVII ст. включно. Якщо говорити про епоху раннього Середньовіччя (V-XI ст.), то необхідно визнати, що на відміну від Сходу, ніяких об'єктивних соціокультурних передумов для виникнення університетів у Європі не було. Лише з XI ст., коли у Західній Європі розпочалося зростання міст, що сприяло змінам в економіці і культурі, виникли умови для їх започаткування. Переломним моментом у розвитку Західної цивілізації стають XII-XIII століття. Міста перетворюються у центри ремесел, торгівлі, культури. У процесі відділення ремесла від сільського господарства в містах виникає товарне виробництво та грошовий обіг. Змінюється соціальна структура населення – з'являються купці і ремісники. Розпочинається перехід від панування феодальної аристократії до влади міського бюргерства.

Характерною особливістю середньовічного міста стала його корпоративна організація. Особи певної професії об'єднувалися в особливі спілки – цехи і гільдії. Таким чином виникають нові економічні інститути суспільного життя - ремісничий цех і купецька гільдія. Саме вони визначили організаційні та управлінські характеристики університету як нового соціокультурного інституту та навчального закладу. На ці обставини процесу інституціоналізації університету звертає увагу французький дослідник Ж. Ле Гофф. Він пише, що XIII ст. століття – це час університетів, оскільки вони є корпорацією. Автор звертає увагу на корпоративну структуру ремісничих цехів: у кожному місті, де існує певна кількість ремісників однієї професії, вони об'єднуються у корпорації для захисту своїх інтересів і для встановлення монополії на прибуток. Інституційна фаза

міського розвитку матеріалізує політичні свободи завойовані комунами, а в корпораціях – позиції, досягнуті в економічній сфері (*Ле Гофф Жак 2003. с.22-28*).

Інституційна фаза розвитку міст, на яку вказує Ж. Ле Гофф, з однієї сторони, утверджувала політичні права міського самоуправління, які екстраполювались в університетських правах і свободах; з іншої сторони, інститути державної влади (церковної і світської) були механізмами, що забезпечували реалізацію цих прав і свобод, легітимізуючи таким чином офіційний статус університету як соціального інституту.

Цехи і гільдії, надавши університетам аналогічну власній організаційну і управлінську структуру, забезпечили повну інтеграцію університетів у соціально-економічне життя. Університети поставали як корпорації людей інтелектуальної праці. Навчання і викладання наук стали ремеслом, одним з багаточисельних видів діяльності характерних лише для міського способу життя.

Зв'язок університетів з цехами і гільдіями засвідчив вагомість економічних чинників у їх виникненні, а концентрація цих трьох інститутів у середньовічних містах вказувала на закономірність появи вищих навчальних закладів як результатів економічного і культурного підйому суспільного життя.

Університетський рух уже в XII-XIII ст. став незворотним. Почавшись в країнах з розвиненим міським способом життя, він швидко розповсюдився по усій Європі. Найбільш відомими університетами Середньовіччя стали: Болонський університет (1088), Паризький (1200), Тулузький (1229), Оксфордський (1167?), Кембріджський (1209), Празький 1348, Гейдельберзький (1365), Кельнський (1388), Ерфуртський (1392), Віденський (1365), Краківський (1364) та ін.

На схожість організаційної структури економічних та освітніх інститутів, зокрема університетів, середньовічного суспільства, звернув увагу у своїх дослідженнях Н. Суворов. Він вважав, що ідея університету як цеха вчених з майстрами на чолі поєдналась з ідеєю гільдії як асоціації чужоземців, які переймаються можливостями свого спокійного життя на чужині (*Суворов Н. С. 2012. 256 с.*).

Які ж підстави мав дослідник для такого твердження? Розглянемо як співвідноситься ремісничий цех і університет як соціальні інститути.

Соціальний інститут визначається як організована система зв'язків і соціальних норм, яка об'єднує важливі суспільні цінності і процедури, що задовольняють основні потреби суспільства (*Сазонова Ю.А. 2014 р. с. 12-16*).

Відповідно до наведеного визначення, ремісничому цеху та університету як соціальним інститутам, повинні бути притаманні схожі системи зв'язків і соціальних норм, а також цінності та процедури їх досягнення.

Н. Суворов вважав, що середньовічні юристи, користуючись термінологією римського права, називали «universitas» будь-яке організоване об'єднання людей. На думку дослідника, з точки зору організованого союзу, або громадської організації, не існувало ніякої перестороги називати університетом громадян («universitas civium») і будь-який ремісничий цех підпадав під цю назву (*Суворов Н.С. 2012. – 256 с.*).

Термін «universitas» означав співдружність рівних у правах людей, яка закріплювалась взаємною клятвою (conjuratio). Таким чином, корпорація,

сформована на основі наукових інтересів, була лише видовим поняттям, що відповідало поняттю університету як організаційного союзу людей.

Університети ніхто не засновував, вони утворювались на ґрунті взаємної клятви через удосконалення вже існуючих шкіл (міські, кафедральні, соборні тощо), поглибленням спеціалізації їхніх функцій тощо. Шкільна корпорація називалась “studium”, а університетська “studium generale”, що означало «всезагальна школа». Цим терміном також позначали не лише шкільну організацію, але і її частини. Як приклад, Н. Суворов наводить університети в Болоні, Падуї та інших містах Італії, які вважали себе частинами всезагальної «universitas». У такій школі могли навчатись вихідці з різних країн. Наукові ступені, що отримували випускники “studium generale”, визнавались у всіх західноєвропейських країнах (Суворов Н.С. 2012. – 256 с.). У XIII столітті термін «universitas» став використовуватись виключно стосовно до навчального закладу. Поступово (близько XIV ст.) до назви «universitas» почали додавати епітет “alma mater», що означало «ніжна мати».

Середньовічні університети і ремісничі цехи мали схожу організаційну та управлінську структуру.

Цех (від нім. спілка) — складчина, яку ремісники, учасники корпорації влаштували для забезпечення видатків на суспільні потреби. Належність до цеху була обов'язковою умовою для зайняття ремеслом. Причини, що змусили ремісників об'єднуватись у цехи, полягали в тому, що за умовами часу лише у формах союзної організації можна було знайти: 1) захист особи, майна та правильно організованого суду; 2) здійснити матеріальну самопомогу та охорону виробництва від взаємної конкуренції; 3) забезпечити задоволення релігійних потреб (Нікола С. О., Ніколаєв Ю. О. 2015. 132с.).

Цехи, як соціальні інститути, виконували різноманітні функції. Зокрема, соціально-економічна функція полягала у тому, що цехи утверджували монополію на певний вид ремесла, встановлювали контроль над виробництвом і продажем ремісничих виробів, регулювали відносини майстрів із підмайстрами й учнями. Правила діяльності цеху затверджувались у статуті, виконання яких контролювали виборні магістри — старости. У правилах чітко вказувалося скільки годин можна працювати, скільки верстатів і помічників використовувати. Порушників виключали з цеху, а це означало втрату засобів до існування. Також існував суворий контроль за якістю товару.

Членом цеху був тільки майстер. Щоб ним стати потрібно було пройти певні ступені навчання у спеціальних цехових школах. Освоюючи цехове ремесло, члени цеху пильно охороняли свої секрети від інших цехів. Культивувались специфічні цехові цінності, які базувались на понятті бюргерської честі. Воно включало солідність, сумлінність у виконанні роботи, чесність у ділових взаєминах, збереження сімейних звичаїв тощо. Окрім школи цех мав і власну церкву, яка будувалась за кошти його членів. Таким чином, цех був важливим носієм цінностей та ідеалів міської верстви населення.

Одночасно з освітньо-виховною функцією, цехи здійснювали культурно-дозвіллеву та соціально-захисну функції, охоплюючи майже усі сторони життя ремісників. Вони організовували побут та дозвілля ремісників, піклувалися про вдів, сиріт та калік. У разі військової облоги міста члени цеху під власним

прапором утворювали окремий бойовий підрозділ, що повинен був обороняти певну ділянку стіни чи вежі.

На думку науковців, цехи в Західній Європі до кінця XIV ст. відігравали прогресивну роль, відповідаючи досягнутому в той час рівню продуктивних сил. Однак з кінця XIV ст., коли почало відбуватись розширення внутрішнього й зовнішнього ринків, цехи стали загрозою технічному прогресу, оскільки прагнули зберегти малі виробництва, заважали вдосконаленню виробничих процесів через побоювання конкуренції (*Леоненко П.М. 2004. с. 499*).

За структурою цеху організовувались і середньовічні університети. На цьому наголошує Н. Суворов: середньовічні університети, як і цехові ремісничі об'єднання, мали однакову структуру та форми регулювання діяльності: спільне зібрання членів під керівництвом голови, відповідну дисципліну і послідовність традицій серед її членів. Градації школярів, бакалаврів, магістрів або докторів відповідали цеховим градаціям учнів, підмайстрів і майстрів. Той, хто бажав навчитись майстерності, повинен був стати учнем майстра (магістра). Після двох років навчання і проходження іспиту учень ставав підмайстром (бакалавром). Бакалавр продовжував навчатись, проте одночасно під керівництвом свого майстра починав передавати власні знання молодшим учням. Поступово він переходив до виконання самостійних завдань вивчаючи більш складну техніку своєї майстерності (*Суворов Н.С. 2012. 256 с.*). Термін навчання бакалавра займав приблизно два роки, після чого підмайстра очікував складний іспит, позитивне завершення якого давало йому можливість отримати дозвіл викладати або стати майстром науки.

Порівняння організаційної структури ремісничого цеху і університету дає підстави вважати, що в організаційному плані середньовічний університет був нічим іншим, як цеховим об'єднанням вчених-майстрів, статут якого закріплював цехову форму соціальних відношень із встановленими правилами, нормами і санкціями. Саме це перетворювало його у новий соціальний глибоко інтегрований в економічне і культурне життя суспільства інститут, що актуалізувало його значення для суспільного розвитку.

Таким чином, цехи започаткували: 1) інтеграцію ремесла та інтелектуального мистецтва; 2) виникнення навчального закладу, який повною мірою відповідав потребам економічного розвитку феодального суспільства, а також особливостям корпоративної організації міського життя; 3) поєднання у структурі навчального закладу професійної і вищої освіти; 4) виникнення навчального закладу для освоєння інтелектуальної професії.

Розглянемо, у чому ж полягає схожість університетів з таким середньовічним економічним інститутом як купецька гільдія.

Науковці (*Никола С. О., Николаев Ю. О. 2015. 132с.; Сванидзе А. 1980. с. 366с.*) вважають, що виникнення гільдій як купецьких корпорацій у Західній Європі відбулось в кінці XI – поч. XII століття. Їх поява була викликана потребами міжміської і міжнародної торгівлі, яка на той час почала розвиватись. В гільдії, зазвичай, об'єднувались купці одного міста. Вони спільно охороняли товари, створювали торгові центри, здобували для себе різноманітні преференції, особливо таможенні. При вступі до гільдії треба було зробити грошовий внесок і почастивати її членів. Гільдія мала статут, її очолював старшина. До об'єднання купців спонукало намагання утвердити монополію торгівлі у своєму місті тільки

за членами гільдії, аби відсторонити конкурентів. Крім того, члени гільдії зобов'язувалися захищати одне одного під час торгових подорожей. Поступово можливість вступу в гільдію стала обмежуватись. Прийняття в члени гільдії означало дозвіл займатися торгівлею. У містах, де вплив гільдій був значним, до них переходили функції суду, нагляду за торгівлею і ремеслом. На початку XVI ст. монополія гільдій на торгівлю прийшла в суперечність з новими економічними відношеннями і поступово їх значення в економічному і соціально-культурному житті суспільства пішло на спад.

Ідея гільдії зреалізувалась в університетах у функціях корпорацій школярів – чужоземців, які навчались в університетах. В епоху Середньовіччя домінувала думка про те, що наука не може мати національних меж, вона належить усім. Школярі, що приходили на навчання в університет, здебільшого не були місцевими. Вони, на зразок гільдій, об'єднувались у земляцтва («нації») і також мали на меті відстоювання своїх прав. Містяни були зацікавлені у тому, щоб навчальний заклад розташовувався саме у їхньому місті, що давало їм можливість здавати житло в найм. Школярі ж хотіли отримувати його за доступну ціну. Були і інші питання, які обидві громади хотіли вирішувати на свою користь. Інтереси міської і школярської громад часто як співпадали, так і вступали в суперечність. Іноді школярі, незадоволені місцевими правилами і порядками, покидали одне місто і перебирались в інше. З метою утримання університету у місті, міська влада або інші офіційні особи надавали шкільним корпораціям, як і купецьким гільдіям, певні преференції.

Університетські привілеї та преференції на зразок тих, якими володіли купецькі гільдії, започаткували процес конституювання перших університетів. До них необхідно віднести: захист від репресій міського населення, світської та церковної влади, право на самоуправління, автономну юрисдикцію, на присвоєння учених ступенів (здійснення промоцій), звільнення від податків, різних повинностей та зборів, тощо. Члени університетської корпорації наділялись імунітетами, що надавали їм суттєві переваги для їх соціального статусу у суспільстві. Викладачі представляли собою вчену аристократію, яка мала високий соціальний статус, а доктори прирівнювались до благородних лицарів. Традиція надання привілеїв корпораціям школярів (університетам) поступово поширилась по усіх містах Європи, де виникали університети.

Таким чином, процес конституювання перших університетів детермінував їх інституціоналізацію — визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, здатну діяти у напрямі задоволення культурно-освітньої потреби суспільства.

Вперше, грамоту, що надавала привілеї школярам (забороняла міським жителям арештовувати школярів одного земляцтва за борги своїх товаришів), отримало об'єднання школярів Болонського університету у 1158 році від імператора Фрідріха I Барбароси. З метою уникнення прийняття неправосудних рішень міських суддів щодо школярів, останнім надавався привілей - створювалась особлива підсудність (вирок міг винести ректор або єпископ) (Москаленко А.Е., Липатниковой Г.И. 1973. 157 с.).

Створення особливого правосуддя для школярів, за аналогією правосуддя в купецьких гільдіях, започаткувало створення університетського правосуддя, сфера впливу якого розповсюджувалась лише на членів шкільного товариства.

Загалом, юрисдикція шкільної корпорації, як і купецької гільдії, була досить широкою. Корпорацію очолював ректор, якого обирали із середовища школярів. Школярська корпорація встановлювала статут об'єднання (університету), організовувала лекції і навчальний процес підтримувала дисципліну у середовищі як школярів, так і професорів. Вона ж виступала у ролі роботодавців для професорів, лекції яких хотіли слухати школярі. Корпорація укладала угоди з професорами, визначала їхній гонорар та встановлювала певні правила професійної діяльності. Таким чином професори потрапляли у залежність від ректора та шкільної корпорації. Проте, були університети, в яких управління знаходилось у руках магістрів (викладачів), але і вони змушені були керуватися у своїй діяльності статутом, що укладався корпорацією школярів.

Н. Суворов наводить приклад Паризького університету, за зразком якого відкривались і інші університети у Франції. У цих університетах вся влада знаходилась у руках магістрів. Школяр ніколи не міг бути обраний на керівні посади – за все відповідали викладачі. Ідея корпоративного цеху тут торжествувала. Паризький університет отримав назву «університет магістрів», а Болонський – «університет школярів». Проте не зважаючи на цю різницю, наголошує Н. Суворов, корпоративний дух взаємозв'язку між учнями і професорами в середньовічних університетах був дуже високий. Недарма слово «studentes» відноситься однаковою мірою до всіх, хто присвячує свій час штудіюванню науки: і до вчителя, і до учня. Межа між учнями і викладачами була досить розмита – бакалавр, з одного боку, був учителем, а з іншого – продовжував сам навчатись майстерності. Магістр нижчого факультету (мистецтв), який бажав отримати степінь магістра на вищому факультеті, починав виконувати функції школяра на цьому факультеті, потім переходив у статус підмайстра-бакалавра і лише отримавши вищу наукову ступінь на вищому факультеті, полишав попередній факультет (Суворов Н.С. 2012. 256 с).

Корпоративна організація університету мала велике значення для інституціоналізації його як суб'єкта соціокультурної діяльності, у результаті якої виник специфічний культурний суб-простір, притаманний лише університету як соціальному інституту. На думку французького науковця Ж. Верже, з однієї сторони, вона детермінувала вироблення особливого університетського дискурсу, у якому корпоративність поєднувалась з постійним диспутом, суперечкою, діалогом з метою набуття знань, інтелектуального спілкування, спільного дослідження. Університетський дискурс виконував багато різноманітних функцій: освітню, виховну, психотерапевтичну, діалогічну тощо. З іншої сторони, формувався особливий університетський спосіб життя, основним атрибутом якого стала університетська культура, в якій поєднувалась професійна компетентність з загальноприйнятими духовними цінностями. Якщо університетський дискурс робив університетське співтовариство закритим, оскільки був організований і розповсюджений у штучному середовищі, мав корпоративний і чітко спрямований характер, то університетський спосіб життя обумовлював відкритість співтовариства студентів і викладачів. Він був різноспрямований і поступово привів до набуття університетами загальнокультурного статусу (Верже Ж. 1997. № 2. с. 43–46; № 4. с. 33–36; № 5. с. 36–40).

В часи кризи середньовічного суспільства університет як соціокультурний інститут вистояв і зумів інтегруватися у нові реалії суспільного життя.

Сформована у період класичного середньовіччя університетська культура пережила епоху свого народження і створила певний код корпоративної поведінки для університетів Нового часу. Він відтворювався в наступні історичні епохи, в інших соціокультурних умовах і в інших культурних регіонах світу. Університетський тип культури сформований в епоху класичного Середньовіччя притаманний і сучасному університету.

Висновок. Здійснений аналіз соціокультурних характеристик середньовічного університету засвідчив його залежність від економічних і політичних процесів, що відбуваються у суспільному житті. Той факт, що занепад цехів і гільдій, діяльність яких прийшла у суперечність з новими економічними відношеннями (XV-XVI ст.), викликав глибоку кризу середньовічних університетів, а посилення світської влади у процесі становлення європейських національних держав послаблювало незалежність університетів, підтверджує закономірність існування такої взаємозалежності між різними соціальними інститутами.

Середньовічні університети, як соціокультурні інститути формувалися у процесі їх внутрішньої самоорганізації за аналогією ремісничого цеху і купецької гільдії та у тісній взаємодії з церковною і світською (королівська влада та міське самоуправління) владою. Взаємодія цих владних та соціально-економічних інститутів з університетом обумовили формування його специфічних ознак як соціального інституту. Якщо ремісничий цех і купецька гільдія визначили організаційні та управлінські характеристики університету, то церква і світська влада виступали як механізми, що забезпечували правові та змістові аспекти діяльності університету, перетворюючи його на суб'єкт соціокультурної діяльності. Підсумком процесу інституціоналізації середньовічного університету було визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, здатну діяти у напрямі забезпечення суспільної потреби в освіті, визнання їх суспільної значущості.

Екстраполяція історичних процесів еволюції університету як соціокультурного інституту епохи Середньовіччя на сучасні процеси його реформування вказує на необхідність актуалізації здатності університету до адаптації у нових соціокультурних умовах, що сформувалось під впливом науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Одним із важливих аспектів адаптації є не лише взаємодія університету з різними соціальними інститутами, а найперше, як свідчить аналіз інституційного розвитку середньовічних університетів, з соціально-економічними. У цьому контексті надзвичайно перспективним видається проведення науково-дослідної роботи в стінах самих закладів; виконання замовлень фірм, промислових підприємств, різних установ на проведення досліджень, результатами реалізації яких стане розвиток соціокультурних процесів, спрямованих на забезпечення суспільного прогресу, культурних і соціальних змін. Взаємодія сучасного університету з різними соціально-економічними інститутами трансформує університет в один з ключових інститутів суспільного розвитку. Вона постає як об'єктивна закономірність інституційного розвитку університету, яку необхідно враховувати при побудові його сучасної соціокультурної моделі.

Література:

1. Верже Ж. Средневековый университет: учителя / Верже Ж. // Alma mater. – 1997. – № 2. – С. 43–46; № 4. – С. 33–36; № 5. – С. 36–40.
2. Документы по истории университетов Европы XII-XV вв. [Текст] : учеб. пособие / [под ред. и с предисл. А. Е. Москаленко] ; [Вступ. статья, пер. и примеч. Г. И. Липатниковой] ; М-во просвещения РСФСР. Воронеж. гос. пед. ин-т. – Воронеж : [Воронеж. пед. ин-т], 1973. – 157 с.
3. Ле Гофф Жак Интеллектуалы в средние века [Электронный ресурс] / Жак Ле Гофф. – СПб. : Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2003. – 160 с. – Режим доступа : http://yanko.lib.ru/books/temp/goff-intellectuala_v_sred_veka.pdf (дата посещения 16.11 2016) – Название с экрана.
4. Леоненко П.М. Економічна історія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Леоненко П. М., Юхименко П. І. – Київ : Знання-Прес, 2004. – 499с. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-164.html> (дата звернення: 14.12.2016). – Назва з екрана.
5. Нікола С. О., Ніколаєв Ю. О. Історія економіки та економічної думки: навчально-методичний посібник / С.О.Нікола, Ю.О.Ніколаєв. – Одеса: “Одеський національний університет імені І. І. Мечникова”, 2015. – 132 с.
6. Послушник и школяр, наставник и магистр. Средневековая педагогика в лицах и текстах : учебное пособие / сост. и отв. ред. В.Г. Безрогое. – М. : Изд-во РОУ, 1996. — 416 с.
7. Ржевська А.В. Розвиток сучасної університетської освіти країн Західної Європи / А. В. Ржевська; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». — Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2011. — 355 с.
8. Сазонова Ю.А. Миссия университета как социального института в современном мире [Электронный ресурс] / Юлия Александровна Сазонова // Психология, социология и педагогика: электронный журнал. 2014. № 9. – Режим доступа : <http://psychology.snauka.ru/2014/09/3562> (дата посещения 14.12. 2016). – Название с экрана.
9. Самардак М. М. Університети як фактор інституювання західноєвропейської науки / М.М. Самардак, М.М. Кобилинська // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2003. – Вип. 11. – С. 3-7.
10. Сванидзе А. Средневековый город и рынок в Швеции XIII-XV веков [Электронный ресурс] / А. А. Сванидзе. – М.: Наука, 1980. – 366 с. – Режим доступа : <http://oldeurasia.ru/library/Svanidze-A--A- Srednevekovyy-gorod-i-rynok-v-SHvetsii-XIII-XV-vekov/> (дата посещения 14.12. 2016) – Название с экрана.
11. Суворов Н. С. Средневековые университеты / Н.С. Суворов. – Изд.-е 2-е – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 256 с.
12. Geuna A. European universities: An interpretive history / A. Geuna. – Limburg, 1996 – 56p.
13. Perkin Harold. History of Universities / Harold Parkin // International higher education: an encyclopedia / edit by Philip G. Atbach. – New-York and London, 1991. – 1165 p. – P. 169-204.